

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЛЮБОВ / КОХАННЯ ЯК ДУХОВНОЇ ЦІННОСТІ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ВІКТОРА БОЙКА
(на матеріалах збірки «Пролог»)**

У статті висвітлено категорію духовної цінності любов / кохання як складника поетичної мовної картини світу Віктора Бойка, визначені контексти, у яких есплікуються поняття духовної цінності, розмежовано сфери кохання й любові. Також окреслено специфіку образно-метафоричного мовлення поета, що визначає його творчу індивідуальність та ідіостиль. Сконцентровано увагу на формуванні світогляду митця на початку творчого шляху, а також на його власному розумінні любові / кохання як однієї з найважливіших загальнолюдських й особистісних цінностей.

Ключові слова: любов, кохання, духовні цінності, мова, творча індивідуальність, мовна картина світу, ідіостиль.

Черненко О. И. Любовь как духовная ценность в поэзии Виктора Бойко. В статье рассматривается понятие духовной ценности любви как составляющей языковой картины мира Виктора Бойко, определены контексты, в которых эсплицируется понятие духовной ценности, разграничены сферы любовь / любовь. Также обозначена специфика образно-метафорического языка поэта, который определяет его творческую индивидуальность и идиостиль. Сконцентрировано внимание на формировании мировоззрения поэта в начале его творческого пути, а также определении им любви как одной из важнейших общечеловеческих и личностных ценностей.

Ключевые слова: любовь, духовные ценности, язык, творческая индивидуальность, языковая картина мира, идиостиль.

Chernenko O. I. Love as Moral Value in Victor Boyko's Poetry Discourse. *In the article the concept of moral value of love is examined as a one of the notional in language mapping of the world of Victor Boyko. In his poetry the concept of moral value is certain, spheres love / to be in love are differentiated. Also the specific of poet's figuratively-metaphorical language determines his creative individuality and individual style.*

The aim of research is to identify the expression features of moral value love / to be in love in Victor Boyko's poetry discourse.

The task of research is to set up dominants for an individual style of Victor Boyko's poetry; to define a sphere of moral values in the contexts; to separate the sphere that is common for all personality values in the poetic discourse of the Victor Boyko's poetry.

The work has general orientation on modern researches of poetic discourse in the linguistics, where the poetic texts are analyzed as the carriers of certain system of moral value as the special form of communication, that allows to reconstruct the poet's individual style.

In the work the poet's worldview is represented; the specificity of the figurative language which is one of the determinants of the poet's artistic individuality, his own individual style is defined.

In the conclusions of the research it is paid attention on forming of poet's world view at the beginning of his creative way, and also determination to love as one of major common to all mankind and personality values.

Key words: love, moral values, language, creative individuality, language world-mapping, individual style.

Поняття «духовні цінності» становить основу загальнолюдської поведінки й морального стану суспільства. Навколо цієї проблеми концентрується

багато інших складників. Сучасна лінгвістична наука має великий досвід вивчення вимірів духовних цінностей людини й суспільства в цілому. Розглядом і тлумаченням цієї проблеми займалися такі дослідники, зокрема С.Я. Ермоленко, Л.А. Лисиченко, В.С. Калашник, О.О. Маленко, К.Ю. Голубородько, О.О. Скоробогатова, у тому числі Л.В. Максимов, В.Я. Мізецька, М. Попович, Т.А. Космеда, А.К. Мойсієнко, Г.М. Сjuta, П.О. Селігей, І.І. Степанченко, російські мовознавці Н.Д. Аругюнова, Ю.С. Степанов, М.М. Правдін та багато інших. Проте докладних досліджень цієї проблеми не було проведено. Загальна спрямованість сучасних досліджень поетичного дискурсу в руслі когнітивної парадигми лінгвістики, в яких поетичні тексти розглядають як носії певної системи концептів, як особливу форму комунікації, що дозволяє реконструювати ідіостиль поета й визначає актуальність статті.

Мета розвідки – дослідити особливості вираження духовної цінності любов / кохання в поезії Віктора Бойка.

Об'єкт дослідження – концептосфера любові в мовленнєвій парадигмі митця.

Предмет – любов / кохання як одне з начал, що визначає творчу індивідуальність майстра художнього слова.

Традиційний підхід до розрізнення духовних цінностей дозволяє певний умовний поділ їх на загальнолюдські й особистісні. Пізнання або визначення загальнолюдських цінностей ґрунтується, перш за все на тому, що саме суспільство відносить до загальнолюдських цінностей. Якщо дивитися на це з боку особистості, то людина як така спирається, перш за все, на сприйняття зореве, що є базою первинного, примітивного рівня сприйняття, який починається з її візійного образу. Вона пізнає світ через свої внутрішні відчуття, орієнтується на власний досвід і таким чином, відбувається формування внутрішньо людських (особистісних) цінностей.

Кожний письменник має свій власний мовний світ, осмислений, освоєний свідомістю, баченням, темпераментом, – улюблені асоціації, свій спосіб мистецького синтезу. Образно-метафоричний світ є одним з тих начал, що визначають творчу індивідуальність художника. У ньому виявляється специфіка поетичних «органів чуття» митця, його емоційний тип. Провідна риса життя і творчості Віктора Бойка – всеохопність. Форма поезій – переважно не мініатюри – мовби відтворюють намагання в кожному вірші передати якнайбільше. Завдяки мікро образам із сьогодення («*Так тісно стало чомусь на білім світі – важко знайти без неукраїни місця*», «*І наші душі брав огонь на крила*», «*Ростуть «Макдоналд'си» та «Біллі» немов бур'ян, а чи трава, стають героями дебіли... Приватизація трива!»*) вона є абсолютно сучасною. Проте важливо вказати на провідну рису поезій В.Бойка – чесність, безкомпромісність, уміння автора вслухатися не лише в себе, а в людське життя, навколишній світ. Це протиставляє постать поета деяким постмодерністам і являє читачеві виражене, людяне, справжнє слово. Основними мотивами творів В. Бойка є час, пам'ять, душевна чистота, творчість, усе українське як справжнє й рідне тощо. Художній світ автора від книги до книги лишається

сталим, за винятком того, що поет із часом робить усе більший акцент на філософському осмисленні світу, з роками й набутим досвідом він усе глибше вдивляється в себе та в навколишнє середовище, гостріше відчуває й осмислює події буденного життя й водночас мудрішими стають рядки його поезій.

Не можна також оминати увагою й людину (особистість) як одну з духовних цінностей поетичного мовлення митця, яка створює індивідуальну систему концептів: національні образи, асоціації, емоції та почуття, властиві національній культурі. Як зазначає Л.А. Лисиченко, «недооцінка експресивного компонента значення може порушити загальний стиль твору, неввірно визначити акценти», які читач сприйме «як невідповідне до авторської оцінки явищ» [7, с.73]. Емоції проникають у семантику слова й закріплюються в ній, як-от у поезіях Віктора Бойка: «хлоп'ята сонцелиці», «гриміла далина», «відлунувала вись», «ридає патефон», «Посадив мене дядько/ стерегти його тишу», «Про що в нім шепчуть виспії зернята — / маленькі внуки яблуні старої?», «Коли мене обступить самота...», «Ми чули світ увиш, ушир, углиб», «І наші душі брав огонь на крила», «Ми слухали. / Багаття говорило», «Не довіраймося ж вітрам, / щоб душ не вивіяли часом» тощо.

Емотивність має два плани: план змісту і план вираження, через які відбувається виявлення емоційного ставлення і стан співбесідників. Емотивні концепти (вербальні засоби) в контексті — мовний феномен під час реалізації його в мовленні.

Наприклад, у поезії Віктора Бойка «Перепис» герої приходять фіксувати кількість населення й бачить, що в хаті живуть лише двоє старих, точніше «дві долі». Слово доля як синонім до «людини» тут якраз й ілюструє мотив битого шляху, адже «доля» — щось тягле, осяжне, зболене, зморене й водночас просвітлене, мудре. Старенькі дивляться у світ самі, бо «доньки повіддані далеко», а сини вбиті на війні.

Текстоцентричні й антропоцентричні підходи до вивчення мови художнього тексту потребують поєднання парадигматичного й синтагматичного аспектів мови. Парадигматика розглядає однотипні мовні одиниці в їхніх спільних і відмінних рисах (у поезіях В. Бойка: «сонцеголосі (слова)» — «сонцелиці (хлоп'ята)» — «сонцеголові (дядьки)» — «сонцегруді (молодиці)» — «сонцеруки (бабусі)», «перекотипісня» — «перекотищастя» тощо). Риси, які дають підставу включати слова до однієї парадигми на основі спільності, називають ототожнювальними. Семантичні особливості, за якими значення слів протиставляються, називають диференційними семантичними ознаками. Парадигматика й синтагматика становлять взаємопов'язані параметри системи мови, оскільки, з одного боку, сполучуваність мовних одиниць ґрунтується на їхньому парадигматичному потенціалі, з іншого, парадигматика визначається синтагматичними можливостями одиниць — їх лінійним сполученням у мовленнєвому потоці (пор. у поезіях В. Бойка: «вилущую з колосся теплі сонячні зерниці», «шепчуть виспії зернята — маленькі внуки яблуні старої»).

Вивчення парадигматичних образних слововживань спирається на врахування моделей валентності тих чи інших лексико-стилістичних одиниць; лінійної послідовності лексичних одиниць як тематичного напрямку в тексті;

асоціативних смислових єдностей часових, просторових, причиново-наслідкових відношень мовних одиниць; ієрархії поняттєвих взаємовідношень образних явищ мови в контексті культури.

Мовна індивідуальність митця, його мовна картина світу формується не тільки під впливом суспільно-політичних і культурно-історичних чинників, у ній активну роль відіграють індивідуально-психічні фактори, характер поета, його світогляд і розуміння цінності людського життя.

Мова творів Віктора Бойка виокремлює шанобливе ставлення поета до соціокультурних й особистісних моральних цінностей. У деяких поетичних рядках це виражено дуже яскраво. Переживання ліричних героїв ніби йде від самого автора рядків.

ЛЮБОВ – ЖУРБА: *Вишивала рушник // Тиха мати в засмученій хаті, // І зітхало в руках // Біле-біле, як сніг, полотно. // Вишивала рушник, // А сама все боялась зітхати – // Та весільні квітки // Невеселі були все одно.*

Образ матері, яка переймається сумною долею єдиного сина, що ніколи не побачить світ голубими очима, наскрізним мотивом проходить крізь увесь вірш і є символічним, як і традиційний український рушник, який уособлює родинне тепло, затишок й щасливу долю людини. Саме з ним пов'язані ціннісні уявлення про світ самого поета, його ставлення до національних традицій і звичаїв, любові зокрема. Одразу ж постає перед читачем образ юнака, що збирається одружитися, але не бачить обличчя своєї нареченої. Й виникає питання, а яким би постав перед хлопцем світ, якби він міг його побачити? Єдине бажання, яке виникає в матері під час вишивання весільного рушника чітко продиктовано в кінцівці вірша: *Вишивала рушник, // От би вишити синії очі. // Хоч сумні, хоч веселі, // Отакі б, як у сина були, // Вишивала рушник – // І нестерпно ввижалося щоночі, // Шо вони ожили, ожили, ожили!*

На думку О.О. Маленко: «Написання поетичного твору – складний процес пізнання митцем життя, осмислення фактів, подій, а також цілеспрямоване втілення отриманих вражень у художній, образній формі. Кожен поет, створюючи нове, пристосовує мовні засоби попередніх епох розвитку літературної і поетичної мови до вираження нового змісту. При цьому мовно-стилістичні засоби поетичного образотворення не залишаються незмінними у часі. Насамперед це стосується поетичної лексики, яка у своєму значному обсязі вийшла з надр фольклору (народнопісенної творчості)» [8, с. 161]. Саме така лексика наявна у вірші В. Бойка «Котигорошко»: *Тешу колоду жовту, сучкувату. // Мороз тріщить, аж подих забува. // А син погрітись не пускає в хату, // а синові потрібна булава... // – Не іграшкова, а міцна й велика, – // крізь сльози умовляє на ходу, – // бо десь Котигорошко б'ється з Лихом, // а з чим йому на поміч я піду?! – // Я повертаюся, які тут жарти! // Якщо потрібна, буде, не журись. // Бо що, як справді в царство тридев'яте // Змії Жеретій нагрянув з-за гори.*

Т.Ю. Кальченко в дисертації «Функціонально-семантичні особливості прецедентних феноменів у поетичних текстах І. Римарука і В. Герасим'юка», говорить про таке: «Лінгвоконцептологічний підхід до поетичної мови

спрямований на її розгляд у нерозривному зв'язку з мовною особистістю поета, яка, у свою чергу, є носієм національної картини світу. Національний культурний зміст поетичного твору може містити різні складники. Виокремлюють міфологічну, фольклорну, релігійну, історичну сфери культурних смислів. Поетична мова конкретного автора і певного історичного періоду є своєрідним сполученням сукупності цих смислів. Поетичний твір є цілісним відбиттям національного, культурного та історичного досвіду, пов'язаного з особистим, суб'єктивним переживанням його творця. Особливості мовної особистості поета пов'язані з характером творчої діяльності. Глибина поетичного тексту пов'язана зі здатністю митця втілювати власні інтенції у поетичному слові, використовувати весь потенціал внутрішньої форми слова, що стає основою метафорики поезії. Особистість митця набуває нових рис, поглиблюється та ускладнюється порівняно з мовною особистістю пересічного носія мови» [6, с.12 - 17].

Так і кохання до жінки виявляється бурхливим й пристрасним з одного боку, й сумним і безнадійним з іншого в Бойкових поезіях.

КОХАННЯ – НАДІЯ: *Весна мене бентежила, як сміх, // Дівочий сміх, чистіший зоредзвону, // А по ярах зітхав зчорнілий сніг, // Й торішній лист покліпував спросоння. // ...Надію втративши, я сам не свій // Спилися і з досади вниз поглянув, і враз здалося, що не втримавсь дзвін // І пролісками випав на галяву. // ... Просилась пісня, в тисячу весіль, // А угорі, хоч утікай від себе, // Галаяу, мабуть, із усіх лісів // Не втрималися і злетіли в небо.*

КОХАННЯ – ЖИТТЯ: *І ранок був, і день завзято // Гасав, заперігши всі вітри, // І ти прийшла така крилата, // Не вірила, що я без крил. // Бо кликала мене летіти // В якісь небачені світи, // А я казав, що ми не діти, // А я боявся висоти. // І на землі лишився жити, // І все неначебто як слід, // А ти комусь щоденним митом // Приносиш сонце на крилі. // У мене ж справи все звичайні, // Собі не можу лиш простити, // Що все тебе не вистачає, // Що все бракує висоти.*

КОХАННЯ – ДОЛЯ: *Було всього: гукать-не догукатись, // Дружини сміх і плаття...плаття кремове. // Та на стіні новенька фотокартка, // Де син Юрко вже грається у крем'яхи. // А потім в житі танк горів хрестатий, // Вогонь, вогонь...товариш помира... // Додому повернувся в сорок п'ятім – // Сім ї нема, а сіяти пора. // Увень кріпився, а вночі кричати // Хотілося, бо знову, знов вогонь, // А із вогню Юркові рученята – // І вже ніяк не вихопить його... // Ухаті сам. Ні, не pomoже й чарка, // І строчать коники в порожню темряву... // Та на стіні пожовкла фотокартка, // Де син Юрко ще грається у крем'яхи.*

К.Ю. Голобородько в монографії «Ідіостиль Олександра Олесея: лінгвокогнітивна інтерпретація» подає наступні дефініції вираження концепту любові / кохання: «Широке розуміння любові започатковано давньокитайською філософією. Любов містить у собі широкий спектр проявів – від еротичної закоханості, любові до дітей та батьків, патріотизму – до меломанії й любові до неба, зірок, природи. Така типологія базується на визначенні предмета любові. Найбільшу роль в історико-філософській та культурній традиціях європейської самосвідомості відіграв дихотомічний поділ любові

на земну (грішну) та небесну (святи). Поезії українських майстрів слова репрезентують різні види любові. Митці пишуть про любов до рідної землі, рідного слова, ідеї, системи цінностей, спільноти, до особи, про синівську або дочірню, батьківську, подружню (інтимну) любов. В українській мові на позначення феномену любові функціонують дві лексеми – любов і кохання. Два значення збігаються із розумінням любові як інтимним і не інтимним почуттям» [5, с. 327–328].

У поетичних текстах В. Бойка теж існує певне розмежування цих концептів.

ЛЮБОВ – УТІХА: *Хочеш? // Буйним весіллям // Підпережуться родичі. // Хочеш? // Про повесіння // Говоритиму одами. // Хочеш? // Вибухну квітами // На килимах узлісь! // Хочеш? // Просто любитиму, // Як тепер, як колись.*

Концептосфера **ЛЮБОВ / КОХАННЯ** виражена у творчості Віктора Бойка наскрізно й різноманітно. Отже, можна зазначити, що мовна картина світу поета розкривається в метафоричності образів і символів, його сприйнятті навколишнього середовища, соціуму в цілому. Це дозволяє зробити висновок про актуальність питання духовних цінностей, яке на сьогодні має підґрунтя для активного вивчення в сучасній лінгвістиці і є предметом розгляду та подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бойко В.С.** Битий шлях: Поезії. – К.: Молодь, 1989. – 104 с. 2. **Бойко В.С.** Земні турботи: Поезії. – Х.: Прапор, 1978. – 39 с. 3. **Бойко В.С.** Назовсім: Вірші. – Х.: Майдан, 2016. – 236 с. 4. **Бойко В.С.** Обличчям до багаття: Поезії. – Х.: Прапор, 1984. – 47 с. 5. **Голобородько К.Ю.** Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація: [монографія]. – Х.: Харків. історико-філологічне товариство, 2010. – 527, [1] с. 6. **Кальченко Т.Ю.** Функціонально-семантичні особливості прецедентних феноменів у поетичних текстах І. Римарука і В. Герасим'юка: дис. ...канд. філолог. наук 10.02.01. – Х.: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. – 187 с. 7. **Лисиченко Л.А.** Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. – Х.: Основа, 2009. – 191с. 8. **Маленко О.О.** Лінгвопоетика Всесвіту в українському художньому тексті: Еволюція смислів. – Х.: Основа, 2004. – 184с.

Черненко Ольга Ігорівна – аспірант кафедри української мови; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: olsheva@rambler.ru

tel: +380669231463

orcid.org/00000003-4922-3814

Chernenko Olga Igorivna – Postgraduate Student, Department of the Ukrainian Language, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska Str. 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.